

УДК 336.02:339.137.21(477)

З. С. Варналій, д.е.н., професор

Національного університету ДПС України, начальник НДЦ з проблем оподаткування, м. Ірпінь

РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті розкриваються тенденції розвитку системи оподаткування в Україні, визначається роль податкової політики в сприянні розвитку національної економіки та зміцнення її конкурентоспроможності.

***Ключові слова:** податки, система оподаткування, податкова політика, конкурентоспроможність, національна економіка.*

Забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки великою мірою визначається ефективністю системи оподаткування. Існуюча система оподаткування в Україні потребує певної модернізації. Водночас, вдосконалення системи оподаткування повинне здійснюватися, виходячи із стратегічних цілей нашої держави — побудови конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграції у європейське співтовариство.

Податкова політика як складова фіскальної політики є важливим фінансовим інструментом мобілізації грошових коштів для виконання загальнодержавних функцій та здійснення макроекономічного регулювання економіки. Її роль і місце визначається не лише типом економічної системи, але і інституціональними особливостями. Історичний досвід переконує, що побудова ефективної податкової політики та її реалізація становить серйозне випробування для уряду будь-якої держави. Особливо складне вирішення цієї проблеми спостерігається у транзитивних економіках, зокрема в Україні.

Неабияку роль в ефективній реалізації податкової політики відіграє інституційне середовище: наявність необхідних інститутів та інституцій. Перехід від адміністративно-командної до ринкової економічної системи вимагав наявності відповідних інститутів і інституцій (формальних та неформальних). Якщо формальні інституції, тобто нормативно-правову базу можна було відносно швидко сформувати, хоча і не належної якості, то щодо неформальних інституцій, тобто традицій, звичаїв, норм і правил особливо в сфері сплати податків – це питання не одного покоління.

Існує фундаментальна відмінність між цілями та механізмами реалізації

податкової політики в умовах глобалізації та в умовах інтеграції. Економічна інтеграція в довгостроковій перспективі повинна призвести до податкової конвергенції податкових систем різних країн на основі єдиної податкової політики. На відміну від цього в умовах глобалізації між різними країнами відбувається жорстка податкова конкуренція, результатом якої є масова лібералізація податкових політик, пристосування умов оподаткування до боротьби за капітал та працю, нові технології та природні ресурси в умовах їхньої зростаючої обмеженості.

Прагнення України стати членом ЄС вимагає «адаптації» вітчизняного податкового законодавства до законодавчих вимог в сфері оподаткування, що існують в ЄС. Проте, враховуючи обставини тимчасового обмеження вступу до ЄС, гальмування процесів розширення єдиної Європи, податкова політика України повинна бути більш конкурентноздатною у сучасному глобальному ринковому середовищі. Це вимагає подальшої поступової лібералізації податкової політики в основному у напрямку зменшення податкових ставок та надання податкових пільг за основними податками в Україні. Компенсація прогнозованого зменшення доходів державного бюджету внаслідок зменшення податкового тягаря має відбутися за рахунок детінізації доходів підприємців та населення, а також більш ефективного адміністрування податків.

Побудова ефективної податкової політики для будь-якої країни - це еволюційний процес, який не має готових рецептів і вимагає поряд з загальноприйнятими об'єктивними економічними законами враховувати інституціональні особливості розвитку держави. Про ефективність податкової політики можна говорити на основі двох критеріїв: як відбувається наповнення бюджету і як відбувається розвиток реального сектору економіки, представниками якого є підприємства різних розмірів та форм власності. Не применшуючи роль великих підприємств, урядами країн із розвиненою ринковою економікою приділяється прискіплива увага щодо розвитку та підтримки сектора малого та середнього підприємництва.

Дослідження теоретичних та методологічних здобутків економічної теорії оподаткування дозволяє виділити основні альтернативи розв'язання податкових проблем. Акцентуючи увагу на неможливості точного визначення межі загального рівня оподаткування, разом з тим існує думка щодо можливості прослідкувати тенденції взаємозв'язку між розвитком економіки, часткою податкових надходжень у бюджет і структурою податків, що допоможе запобігти негативному впливу податків або його послабленню у певній економічній ситуації. Все це в значній мірі впливає на рівень конкурентоспроможності національної економіки в цілому, так і конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. Зокрема, І. Лютий та В.

Тропіна зазначають, що «забезпечення використання конкурентоспроможності національної економіки великою мірою визначається ефективністю системи оподаткування» [1, с. 19].

Побудова оптимальної моделі податкової політики потребує розробки концептуальних основ, конкретних форм та методів довго- і короткострокового впливу. Останні повинні узгоджуватися з соціальними й економічними проблемами держави, можливостями їх вирішення через бюджетно-податкове регулювання та орієнтуватися на історичні, національні, культурні особливості, ступінь участі держави в економіці, розвиненість ринкових відносин [2,3,4]. На жаль, сьогодні така спрямованість фіскального блоку державного регулювання в Україні лише очікує на свою реалізацію.

Питанням теорії та практики впливу податкових важелів на розвиток національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед вітчизняних авторів, які здійснюють дослідження актуальних проблем податкової політики, слід відмітити: В. Андрущенко, В. Вишневського, Т. Єфіменко, Ю. Іванова, І. Луніну, І. Лютого, П. Мельника, В. Опаріна, А. Соколовську, Л. Тарангул, В. Федосова, Л. Шаблісту, С. Юрія та інших.

Всебічний аналіз теоретичних розробок щодо оподаткування свідчить про багатогранність і складність використання податків як фінансових регуляторів, як чинника зміцнення конкурентоспроможності. При глибокій науковій розробленості загальнотеоретичних основ оподаткування, висвітленні досвіду його реалізації в розвинених економіках, існує потреба вивчення та подальшої розробки теоретичних складових модернізації податкової системи в сучасних умовах, оскільки має місце відрив попередніх теоретичних розробок від реалій соціально-економічного розвитку. Орієнтація вітчизняної податкової моделі на неадекватну умовам її соціально-економічного розвитку концепцію не може не мати негативних результатів. Але й вирішення проблем економічного зростання немислиме без пошуку економічно прийнятних напрямів та форм оподаткування. Тому не випадково продовжуються теоретичні пошуки і дискусії щодо проблем, які знаходяться в основі концептуального визначення моделі оподаткування, де має бути закладено розуміння того, що поряд з фіскальним призначенням податків нова система буде формувати відносини, які стимулювали б розвиток вітчизняного підприємництва, зміцнювали б його конкурентоспроможність, як і конкурентоспроможність всієї економіки України.

Аналіз існуючої системи оподаткування свідчить про те, що діюча на сьогодні податкова система внаслідок нестабільності законодавства перешкоджає зусиллям суб'єктів підприємництва у розвитку виробництва і підвищенні ефективності їх діяльності.

Нестабільність податкового законодавства зумовлена численними доповненнями та змінами існуючих нормативно-правових актів, зокрема, в частині порядку сплати податків, зборів й обов'язкових платежів, що приймаються відповідно до поточних потреб у фінансуванні дохідної частини бюджету. Це призводить до ускладнення та заплутаності у здійсненні розрахунків зі сплати податкових платежів. За таких умов суб'єкти малого підприємництва знаходяться в критичному становищі більшість з них не в змозі відстежити всі зміни, а тому не знають, що саме, коли і за яким порядком повинні платити.

Одним з небагатьох здобутків вітчизняної податкової політики, саме з точки зору виконання нею стимулюючої функції, стало запровадження спрощених режимів оподаткування. Метою запровадження спрощених режимів оподаткування було зниження податкового навантаження, спрощення механізму адміністрування та сплати податків, спроба подолання тіньової економіки, створення нових робочих місць, що дало змогу багатьом українцям відчутти перспективу економічної незалежності і досягти певного рівня самозабезпечення.

На сьогодні в Україні існують три режими спрощеного оподаткування для суб'єктів малого підприємництва. Кожен із режимів має свої особливості, спрямовані на відповідну категорію суб'єктів оподаткування, та дає можливість таким суб'єктам добровільно обирати спосіб оподаткування: за загальною або за спрощеною системами. Перш за все, ці режими спрямовані на дерегулювання системи податкового обліку та звітності, яка на сьогодні є вкрай обтяжливою для суб'єктів підприємницької діяльності. Слід також зазначити, що жоден з режимів не надає пільг за обсягами податкових вилучень, а спрямований на створення прозорих та простих процедур стягнення податків, зменшення надмірного податкового адміністрування. Використання спеціальних режимів оподаткування забезпечує динамічне створення робочих місць, швидке реагування на зміни ринку праці та поглинання надлишків робочої сили.

У сучасних умовах глобалізації перед економікою України виникають нові та суворі вимоги, виконання та дотримання яких може забезпечити нашій країні статус не тільки як держави з великим геополітичним значенням, а й держави з міцною, конкурентоспроможною та впливовою національною економічною системою в сучасному європейському просторі.

Податкова політика України характеризується тим, що досить значна частка прибутку національної економіки вилучається у підприємств до бюджету у формі податку на прибуток. Так, ефективна ставка за більшістю видів економічної діяльності перевищує номінальну ставку податку. Податок на прибуток підприємств в Україні перетворився виключно на фіскальний

інструмент. Його регулятивний потенціал майже не використовується, хоча в сучасних умовах саме цей інструмент відіграє важливу роль в процесі податкової конкуренції.

На друге півріччя 2008 року по деяких видах економічної діяльності планувалось "штучно" вилучити прибуток у формі податку мінімум у два рази та максимум у 14 разів для виробництва транспортних засобів і устаткування.

Такий стан повністю суперечить світовим тенденціям в оподаткуванні капіталу, де максимальна ставка податку на прибуток корпорацій за період з 2000 по 2006 рік зменшилася в середньому по розвинутих країнах-членах ЄС (ЄС-15) на 5,8 відсоткового пункту, або з 35,3 до 29,5%. Сучасна світова практика оподаткування використовує податок на прибуток як інструмент заохочення інвестицій в економіку та інструмент підвищення конкурентоспроможності національних податкових систем.

В таких умовах національна податкова система України може бути за межами європейської конкурентоспроможності, де найбільший перелік пільг діє саме в механізмі податку на прибуток корпорацій. В Україні в галузі машинобудування питома вага пільг в загальній сумі сплаченого податку у 2007 році дорівнювала 0,7 %. Для прикладу, у фінансовому секторі такий показник становить 126,3 %, в торгівлі - 8,2 %.

Враховуючи те, що Україні як члену СОТ наданий п'ятирічний термін адаптації національної економіки до умов СОТ, вкрай необхідно переміщувати акценти з оподаткування капіталу на оподаткування споживання, де є великий потенціал додаткових надходжень особливо в акцизному зборі.

Останні події на світових ринках капіталу дають чітко зрозуміти, що активні процеси інтеграції національних економік у світову фінансову архітектуру носять разом із позитивними моментами і негативні, особливо це стосується рівня фінансової безпеки країни. Наша економіка протягом останніх років розвивалася в більшій мірі під впливом зовнішніх чинників: сприятливих умов залучення іноземного капіталу та сприятливою кон'юнктурою цін на основні групи експортних товарів. Внутрішній потенціал національного економічного розвитку залишається практично незадіяним.

Однією з найбільших проблем для підтримки та розвитку внутрішнього ринку є забезпечення фінансовими ресурсами, необхідними для сталого виробничого процесу. Через підвищення вартості вітчизняних та іноземних кредитних ресурсів можливість їх залучення суб'єктами господарювання зменшується. Підприємства, не маючи доступу до зовнішніх джерел фінансування, змушені розраховувати тільки на власні кошти, тобто на нерозподілений прибуток, амортизаційний фонд, тощо.

Запровадження сприятливої податкової політики буде мати значний

позитивний ефект для підприємств. Реінвестування дозволить збільшити оборотні кошти підприємств, акумулювати та спрямувати ресурси на оновлення їх матеріально-технічної бази, що підвищить рівень їх конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Податкова політика втілює в собі усі специфічні проблеми податків, оскільки вона формує довгострокові орієнтири розвитку податкової системи, впливає на ефективність функціонування податкових інструментів з метою сприяння досягненню цілей соціально-економічного розвитку держави.

Головна ціль податкової політики має полягати у ефективному застосуванні елементів системи оподаткування, виходячи зі стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку України, а саме: випереджувальне економічне зростання; якісний соціальний розвиток; інвестиційно-інноваційна модель розвитку; інтеграція до ЄС.

Стратегічною ціллю податкової політики є створення в Україні стабільної податкової системи, що забезпечувала б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки країни, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство.

Розв'язання зазначених проблем має відбуватися через послідовну реалізацію стратегічних цілей реформування податкової системи України, а саме: підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу; легалізацію тіньового сектору; активізацію інвестиційних процесів в економіці; розробку простих та зрозумілих податкових норм для суб'єктів господарювання; скорочення витрат платників на нарахування і сплату податків та держави - на їх адміністрування; адаптацію податкового законодавства України до законодавства ЄС; забезпечення умов для добровільного виконання вимог податкового законодавства платниками податків; запровадження інформаційно-аналітичної системи державної податкової служби в національному масштабі; автоматизацію процесів оподаткування з використанням сучасних технологій.

Виходячи з розуміння сутності проблем та стратегічних цілей реформування податкової системи України, виникає необхідність удосконалення податкової системи України за такими напрямками.

1. Підвищення ефективності системи адміністрування податків через реалізацію проекту модернізації податкової служби, автоматизацію процесів обліку та аналізу податкових даних, створення інтегрованої на усіх рівнях адміністрування архітектури баз даних податкової звітності, поступову зміну філософії адміністрування податків (тотальний контроль за сплатою податків та їхній збір необхідно змінити на моніторинг цього процесу та систематизацію і накопичення інформації в розрізі платників податків).

2. **Удосконалення законодавчого забезпечення системи оподаткування** шляхом розробки та прийняття Податкового кодексу України, що має на меті: усунення існуючих суперечностей та колізій податкового законодавства; лібералізацію податкової політики; підвищення відповідальності щодо виконання норм та положень законодавства усіх суб'єктів податкових правовідносин; поступову адаптацію норм податкового права України до податкового законодавства Європейського Союзу; створення нових об'єктів оподаткування у відповідності до існуючих соціально-економічних умов, рівня розвитку економічних відносин; скасування неефективних місцевих податків і зборів.

3. **Дегінізація економіки та боротьба з корупцією в системі адміністрування податків** шляхом створення податкових умов щодо легалізації тіньового сектору економіки, встановлення в якості кримінального покарання за ухилення від сплати податків обов'язкового застосування обмеження дієздатності особи щодо її участі у підприємницькій діяльності, участі у створенні та адміністративному керівництві суб'єктами господарської діяльності, посилення кримінальної відповідальності за корупцію в системі органів державної влади.

4. **Реформування спрощеної системи оподаткування** через удосконалення процедур реєстрації та обліку платників, усунення можливостей щодо мінімізації податкових платежів, нейтралізацію ефекту податкової дискримінації. Неможливо досягти цілей реформування податкової системи без врахування фінансового навантаження на фонд заробітної плати з внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Незважаючи на те, що внески до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування не входять до складу податкової системи, їх розміри відчутно впливають на загальний рівень податкового навантаження на працю та масштаби тінізації заробітної плати, отже, на обсяг надходжень до місцевих бюджетів податку з доходів фізичних осіб.

5. **Реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування** шляхом поступового зменшення навантаження на фонд оплати праці за рахунок активізації реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, запровадження єдиного соціального внеску, накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та соціального медичного страхування шляхом перетворення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у Фонд загальнообов'язкового державного соціального

медичного страхування України.

Вищезазвані напрями модернізації системи оподаткування України є вагомим чинником стабільного економічного розвитку національної економіки, підвищення її внутрішньої і зовнішньої конкурентоспроможності, сприяння подальшого розвитку євроінтеграційного курсу України.

Список використаних джерел:

1. Лютий І., Тропіна В. Концепція реформування податкової системи України та конкурентоспроможність національної економіки // Економіка України. — 2007. — № 8. — С. 19-27.
2. Лютий І. Ефективність податкової політики // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 26-31.
3. Верналій З. Особливості податкової політики України на сучасному етапі // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 20-25.
4. Мельник П. Наукове забезпечення модернізації податкової системи України // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 5-11.

***Annotation.** The main trends of development of the Ukrainian tax system are researched in the article. The role of tax policy in successful development of the national economy and enhancing its competitiveness is defined.*

***Key words:** taxes, system of taxation, tax policy, competitiveness, national economy.*

УДК 316.334.55: 351.858: 35.075.5

*Юшин С. О., д.е.н., професор
ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН*

ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ: ІНДОКТРИНАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Сучасний розвиток сільського господарства у багатьох випадках сприймається як об'єкт технократичного впливу на основі інвестованих інновацій у формі нарощування перетворених матеріальних ресурсів. При цьому забувають класичну думку про те, що усі технічні засоби - це є органи людського